

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ
ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

ГАРЧИГ

БҮЛЭГ 1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	2
1.1 Төслийн нэр	2
1.2 Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мэдээлэл	2
1.3 Төслийн хүчин чадал	2
1.4 Төслийн дэд бүтэц	4
1.5 Бүтээгдэхүүн тээвэрлэлтийн зам	5
1.6 Хог хаягдлын менежмент	6
1.6.1 Хатуу хог хаягдал	6
БҮЛЭГ 2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ ТҮҮНИЙ ОРЧМЫН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ	7
2.1 Төсөл хэрэгжих талбайн байршил, физик газарзүйн нөхцөл	7
БҮЛЭГ 3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ	11
3.1 Төслийн болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, үргэлжлэх хугацаа, эрчим	12
БҮЛЭГ 4. 2024 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	15
4.1 Менежментийн төлөвлөгөөний гол зорилт	15
БҮЛЭГ 5. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, АРИЛГАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	17
БҮЛЭГ 6. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	22
6.1 Биологийн олон янзын байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	22
БҮЛЭГ 7. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	22
БҮЛЭГ 8. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	22
БҮЛЭГ 9. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	23
БҮЛЭГ 10. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	24
БҮЛЭГ 11. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР	26
БҮЛЭГ 12. УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТАЛААР АВАХ АРГА ХЭМЖЭЭ	29
БҮЛЭГ 13. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ТҮҮНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ОРОЛЦОГЧ, СОНИРХОГЧ ТАЛУУДАД ТАЙЛАГНАХ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭХ ХУВААРЬ	31

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг №. 1 Төслийн байршил	3
Зураг №. 2 Ашиглалтын систем	4
Зураг №. 3 Бичигтийн боомт хүртэл тээвэрлэх маршрут	5
Зураг №. 4 Бор-Өндөр хүртэл тээвэрлэх маршрут	5
Зураг №. 5 Дахин боловсруулах хог хаягдлын ангилан ялгалтын жишээ	6
Зураг №. 6 Усан сүлжээний зураг	7
Зураг №. 7 Ургамлын хэв шинж	9
Зураг №. 8 Хөрсний хэв шинж	10

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт №. 1 Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мэдээлэл	2
Хүснэгт №. 2 Төслийн талбайн координат	2
Хүснэгт №. 3 Уурхайн ажиллах горим	3
Хүснэгт №. 4 Болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, үргэлжлэх хугацаа, эрчим	12
Хүснэгт №. 5 Нөлөөллийн эрчим, цар хүрээ, шанж чанараар ангилсан байдал	13
Хүснэгт №. 6 БОМТ-ний задаргаа	16

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ
ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

БҮЛЭГ 1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1 Төслийн нэр

Зараа хайлуур жоншны ордыг далд уурхайн аргаар ашиглах төсөл

Төслийн зорилго: “Зараа” хайлуур жоншны ордыг далд уурхайн аргаар ашиглах төслийн үндсэн зорилго нь Монгол Улсын уул уурхайн салбарын дунд болон урт хугацааны тогтвортой хөгжлийг хангах, хууль эрх зүй, татварын орчинг тогтвортой байлгах, эрэл хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэх, хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөгүй, байгаль орчинд ээлтэй бөгөөд хайлуур жоншны далд уурхайн, боловсруулах техник технологийг сайжруулж алт авалтыг өсгөх, нэмүү өртөг шингэсэн эцсийн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх, уул уурхайн салбараас эдийн засагт оруулах өгөөжийг дээшлүүлэх, олон улсын хэмжээнд өрсөлдөх чадварыг өсгөхөөр төрөөс авч хэрэгжүүлж байгаа бодолгын хүрээнд ордын талбайд олборлох үйл ажиллагааг явуулж, ордын нөөцийг ашиглалтын үе шатанд нэмэгдүүлэх, тогтвортой үйл ажиллагаа явуулахад чиглэнэ.

1.2 Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мэдээлэл

Хүснэгт №. 1 Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мэдээлэл

Төсөл хэрэгжүүлэгч	“Ананд баян тал”
Улсын бүртгэлийн дугаар	9011141103
Регистрийн дугаар	5218624
Хаяг	Улаанбаатар хот, Баянзүрх дүүрэг, 14-р хороо, Консулын, 512-тоот
Утас	99009348

Төслийн байршил: “Ананд баян тал” ХХК-нийн Сүхбаатар аймгийн Сүхбаатар сумын “Зараа” нэртэй хайлуур жоншны орд MV-017194 тоот ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлтэй талбай нь 94 га талбайг хамран оршино. Улаанбаатар хотоос 520 км Баруун-Урт хотоос зүүн тийш 20 км Сүхбаатар сумын төвөөс баруун тийш 35 км-т байрлана.

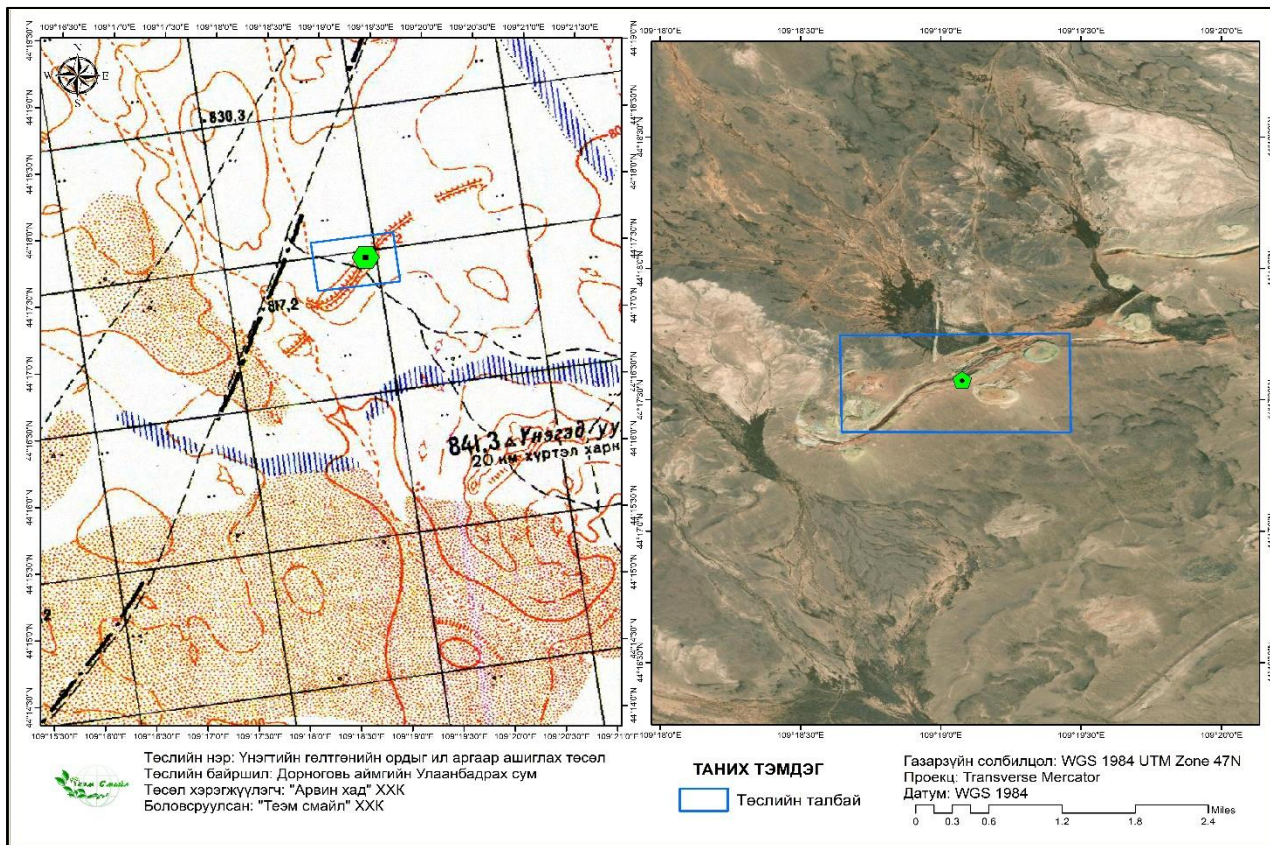
Хүснэгт №. 2 Төслийн талбайн координат

№	Уртраг			Өргөрөг		
	Градус	Минут	Секунд	Градус	Минут	Секунд
1	113	29	32.24	46	39	14.73
2	113	29	32.25	46	39	41.75
3	113	28	39.24	46	39	41.75
4	113	28	39.24	46	39	14.73

1.3 Төслийн хүчин чадал

Уурхайн хүчин чадлыг захиалагч байгууллагаас өгсөн төслийн даалгаварыг үндэслэн жилд 50.0 мян.тн хүдэр олборлохоор ТЭЗҮ-д тусгасан байна. Ордын нийт үйлдвэрлэлийн ач холбогдолтой нөөц нь 302.7 мян.тн байна. Далд уурхайн нээлт, ашиглалт болон хаалт, нөхөн сэргээлтийн ажил гүйцэтгэх хугацааг оролцуулан уурхайн нийт ажиллах хугацааг 7 жил байхаар тооцсон. Уурхайн хэмжээнд 42 ажилчид ажиллана.

СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Зураг № 1 Төслийн байршил

Уурхайн ажиллах горим

Уурхай нь бүтэн жил тасралтгүй ажиллах бөгөөд зайлшгүй амрах хоног болон өвлийн улирлын сул зогсолтуудыг доорх хүснэгтэнд үзүүлээ. Үйлдвэрлэлийн үндсэн процессууд нь тасралтгүй 7 хоног, өдөрт 3 ээлжээр 8 цагаар явагдана.

Үйлдвэрлэлийн бусад ажил болох цахилгаан хангамж, усан хангамж, гэрэлтүүлэг, тоног төхөөрөмж угсарч монтаглах ажлуудыг үйлдвэрлэлийн дотоод ажлын зохион байгуулалтаар хийнэ.

Хүснэгт №. 3 Уурхайн ажиллах горим

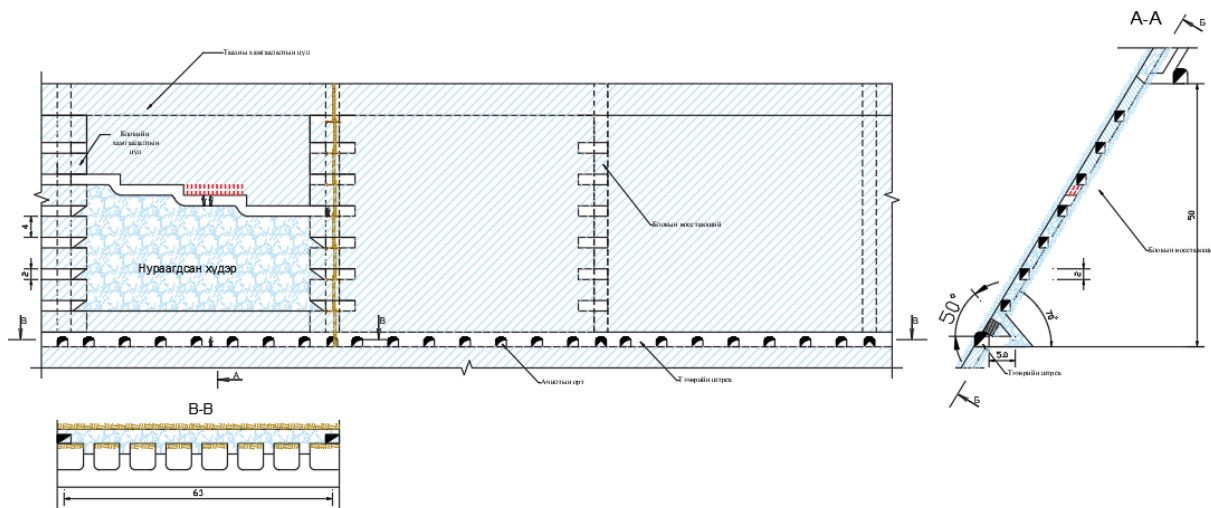
№	Горимын үзүүлэлтүүд	Хэмжих нэгж	Утга
1	Жилийн хуанлийн хоног	Хоног	365
2	Өвлийн улирлын сул зогсолт	Хоног	45
3	Уурхайн жилд ажиллах хоног	Хоног	320
4	Баяр ёслолын амралт	Хоног	7
5	Цаг агаарын саатал	Хоног	7
6	Засвар үйлчилгээ	Хоног	6
7	Жилд ажиллах бодит хоног	Хоног	300
8	Хоногт ажиллах ээлжийн тоо	Ээлж	3
9	Нэг ээлжийн үргэлжлэх хугацаа	Цаг	8
10	Цаг ашиглалтын итгэлцүүр	-	0.9
11	Нэг ээлжин дэх цэвэр ажлын цаг	Цаг	7.2
12	Хоногт ажиллах бодит цаг	Цаг	21.6
13	Жилд ажиллах бодит цаг	Цаг	6480

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ
ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Уурхайн ашиглалтын систем

Зараагийн хайлуур жоншны ордын ашиглалтад хамгийн тохиромжтой нь хүдэр хоршоолох ашиглалтын систем байна.

Зараагийн хайлуур жоншны ордын ашиглалтад хамгийн тохиромжтой нь хүдэр хоршоолох

Зураг №. 2 Ашиглалтын систем

ашиглалтын систем байна.

1.4 Төслийн дэд бүтэц

Зараа-6 орд нь Чингис хотоос 98 км, Сүхбаатар сумаас баруун зүгт 21 км-т орших бөгөөд ордын урд талаар УБ-Дорнод хүртэл хатуу хучилттай авто зам дайран өнгөрдөг.

Уурхайн цахилгаан хангамж:

Одоогоор уурхайд 10/0.4 кВ-ын нэг хүчний трансформатор бүхий 250 кВА-н дэд станц суурилагдсан бөгөөд хүчин чадлыг өргөтгөж бүх хэрэглэгчдийг 0.4кВ-ын цахилгаан эрчим хүчээр тэжээх 10/0.4 кВ-ын нэг хүчний трансформатор бүхий 1,000 кВА-н дэд станц суурилуулахаар төлөвлөсөн байна..

Уурхайн усан хангамж:

Усны эх үүсвэр:

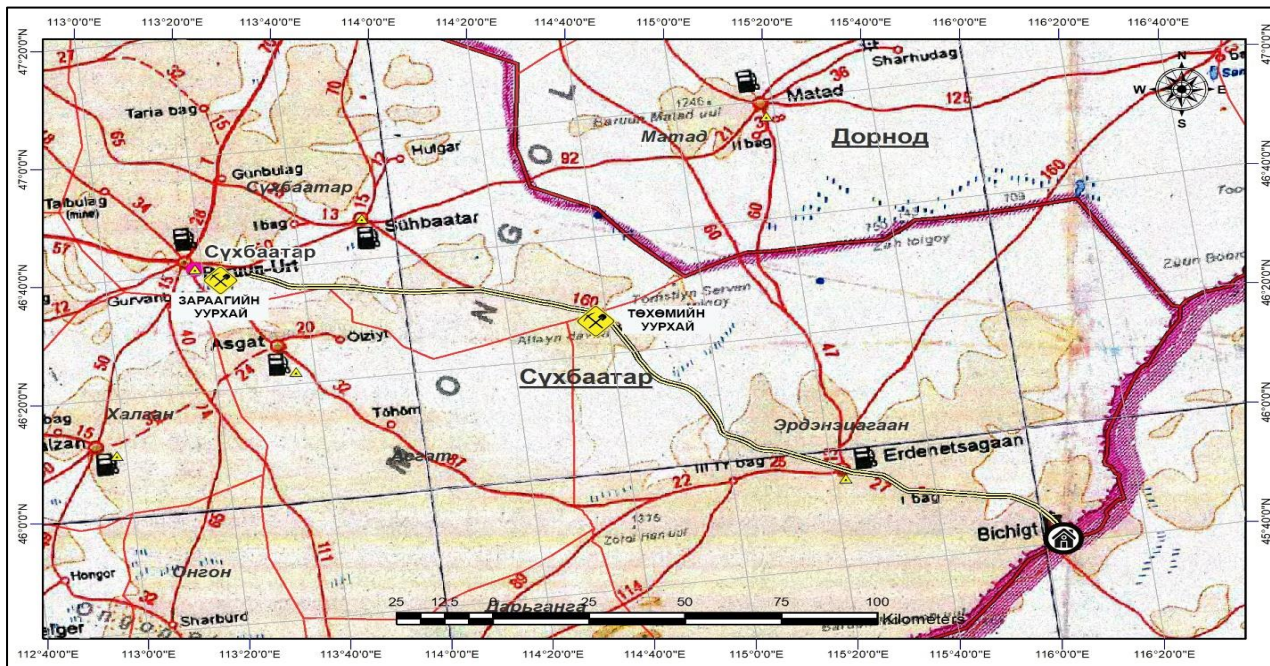
- Өрөмдмөл гүний худаг
- Усны ундарга 3.8 л/сек

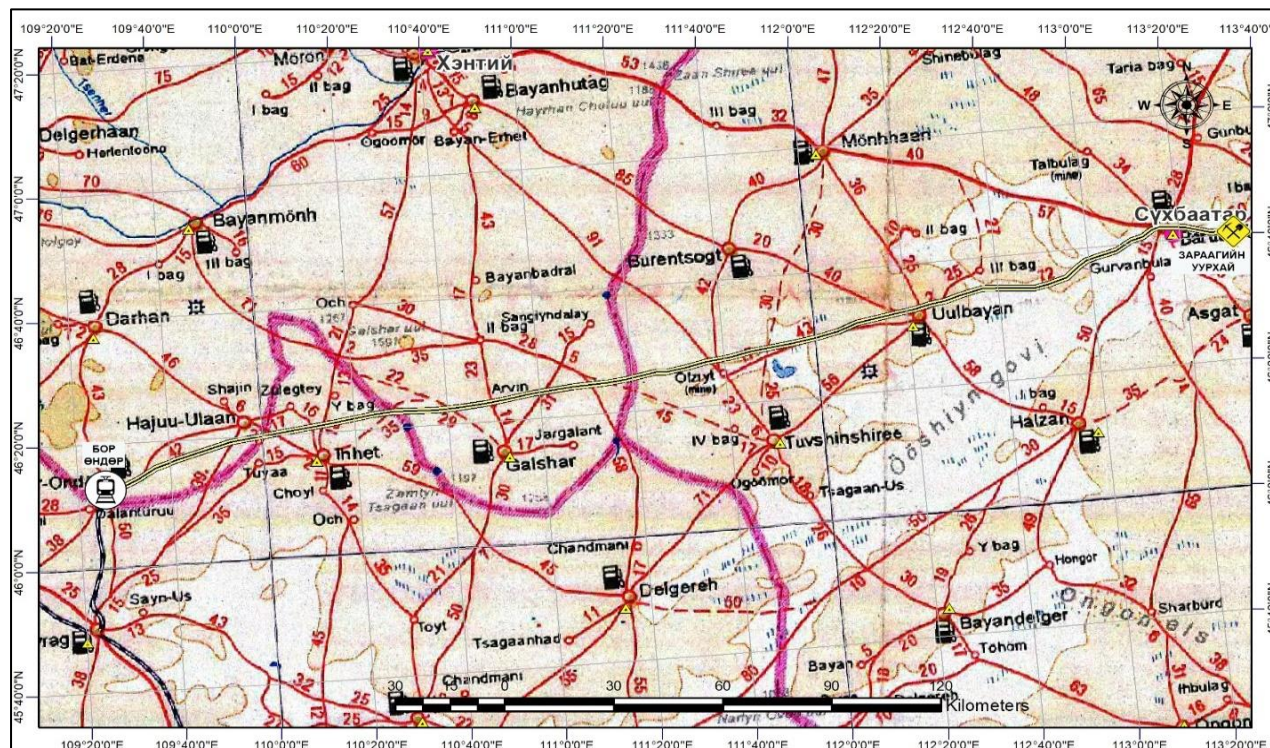
СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

1.5 Бүтээгдэхүүн тээвэрлэлтийн зам

Зараагийн уурхайгаас гарах баяжмалыг нэгдүгээрт Сүхбаатар аймгийн Эрдэнэцагаан сумын нутагт орших Бичигтийн боомт хүртэл, хоёрдугаарт Сүхбаатар аймгийн Бор-Өндөр сум хүртэл авто, цаашаа Замын-Үүд боомт хүртэл төмөр замаар тээвэрлэх 2 хувилбараар тээвэрлэхээр төлөвлөсөн байна. Автотээврээр тээвэрлэхэд Бичигтийн боомт хүртэл 268 км, Бор-Өндөр хүртэл 360 км зайтай байна.

Зураг №. 3 Бичигтийн боомт хүртэл тээвэрлэх маршрут

Зураг №. 4 Бор-Өндөр хүртэл тээвэрлэх маршрут

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ
ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

1.6 Хог хаягдлын менежмент

1.6.1 Хатуу хог хаягдал

Уурхайн ажилчдын тосгоны хэмжээнд үүсэх хатуу хог хаягдлыг ахуйн болон машин техникээс сольсон сэлбэг хэрэгслийн гаралтай хаягдал гэж 2 үндсэн хэсэгт хувааж болно. Уул уурхайн ажилчдын тосгоны хувьд ахуйн гаралтай хатуу хог хаягдлын эх үүсвэрт ажиллагсдын амрах байр, гал зуух, ажлын байр, угаалгын өрөө гэсэн үндсэн томоохон объектуудаас хуралддаг.

Уурхайн 2 ээлжээр ажиллах 50 ажилчидтай байх бөгөөд нэг ажилчнаас хоногт дунджаас 0.3 кг ахуйн хатуу хог хаягдал гарна гэж үзвэл хоногт 15 кг, жилд 4500 кг нийт ашиглалтын хугацаанд 22500 кг хаягдал гарна.

“Теем смайл” ХХК-ны хээрийн судалгааны багийг төслийн талбайд ажиллахад төсөл хэрэгжих талбайд уурхайн үйл ажиллагаа түр зогссон байдал, уурхайн гол ам, барилга байгууламж баригдсан байна. Одоогийн байдлаар хог хаягдлын эх үүсвэр нь гал тогоо, ажилчдын байр, машин техникийн тос тосолгооны материал зэргээс хог хаягдал үүсэхээр байна.

Төсөл хэрэгжүүлэгч “Ананд баян тал” ХХК нь Сүхбаатар сумын Байгаль орчны байцаагтай хог хаягдлын гэрээ хийн сумын төвийн нэгдсэн хог хаягдлын цэг рүү ачуулахаар гэрээ хийсэн байна.

Уурхайн үйл ажиллагааны явцад ажилчдын өдөр тутмын ундааны сав, баглаа боодол, цаас, гялгар уут зэрэг ахуйн хатуу хог хаягдлууд гарах болно. Эдгээр хог хаягдлыг дараах байдлаар ангилан төрөлжүүлэн дахин боловсруулагдах хог хаягдлуудыг аймаг бүрт БОАЖЯ-наас өгсөн дахивар хаягдал нягтаршуулан шахах пресслэгч төхөөрөмжөөр овог хэмжээг багасган аймгийн хэмжээнд хэрэгжиж буй аймгийн төвийн хатуу хог хаягдлын менежментийг сайжруулах төсөлд Ананд баян тал ХХК нь оролцон төслийн хүрээнд хог ил задгай хаягдахгүй хяналттай ландфиллын ажил хийгдэн улаан шугам татаж хөрс хуулах ажилд оролцох нь зүйтэй.

Ахуйн хог хаягдал болох хатуу хог хаягдалыг төвлөрсөн цэгт хаяж төвлөрүүлээд сумын хог тээврийн газартай гэрээ хийн сардаа 1-2 удаа төвлөрсөн хогийн цэгт хүргүүлэн хаяж байх нь зүйтэй. Цаашид хогийн цэгийн тохижилтыг сайжруулж, хогыг ангилан ялгаж, эрүүл ахуйд нийцсэн байгаль орчинд сөрөг нөлөө багатайгаар шийдвэрлэх шаардлагатай.

“Төсөл хэрэгжүүлэгч нь 2017 оны 05 сарын 12-нд батлагдсан /шинэчилсэн найруулга/ Хог хаягдлын тухай хуулийн зүйл заалтыг чанд сахин мөрдөн хог хаягдлыг ангилан ялгах дадал зуршлыг уурхайн ажилчдад хэвшүүлэн ажиллах орчныг бүрдүүлэх нь зүйтэй.

**БҮЛЭГ 2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ ТҮҮНИЙ ОРЧМЫН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ТӨЛӨВ
БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ**

2.1 Төсөл хэрэгжих талбайн байршил, физик газарзүйн нөхцөл

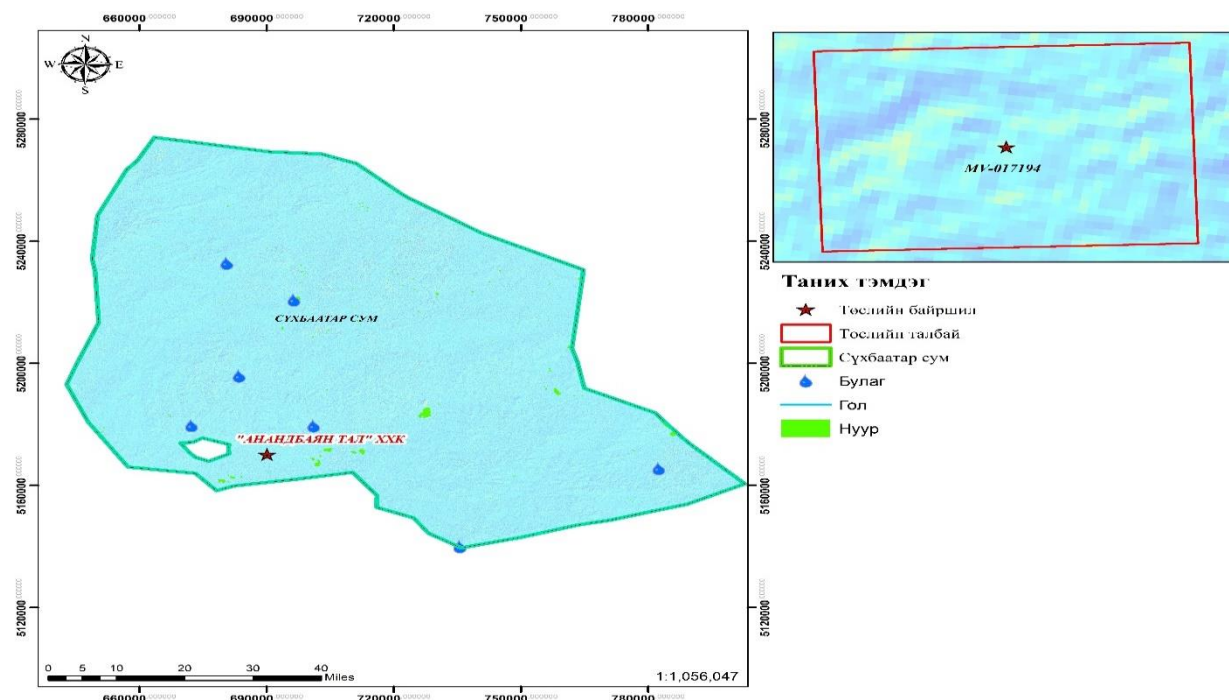
Сүхбаатар сум нь Монгол орны зүүн бүсэд Сүхбаатар аймгийн нутаг дэвсгэрийн хойд хэсэгт, нийслэл Улаанбаатар хотоос зүүн зүгт 520 км, аймгийн төв Баруун-Уртаас 20 км, Эрдэнэцагаан сумын нутагт орших хилийн Бичигт боомтоос 268 км-ийн зайтай оршдог. Мөн улсын хөгжлийн гол тэнхлэг-Мянганы замаас 141 км, бүсийн хөгжлийг тэтгэх босоо тэнхлэгээс 5 км-т /төлөвлөлтөд тусгагдсанаар/ тус тус оршдог. Сумын нутаг дэвсгэрийн баруун урд талаар Уулбаян, Халзан сумдуудтай, баруун талаараа Мөнххаан сум, хойд талаараа Дорнод аймгийн Булган, Хөлөнбуйр сумдуудтай, зүүн талаараа Дорнод аймгийн Матад, зүүн урд талаараа Эрдэнэцагаан сумтай, урд талаараа Асгат сумтай тус тус хиллэдэг.

Далайн түвшнээс дээш 1000-1500 м өргөгдсөн. Нутгийн ихэнх хэсэг нь хадлан тэжээл бэлтгэх, мал аж ахуй, газар тариалан эрхлэхэд нэн тохиромжтой зөөлөн хүрэн бор хөрстэй. Талбулаг, Дүнгэндэг зэрэг рашаан, ус, Бүрдэнэ говь, Их цагаан зэрэг хүнсний давсны нөөц арвинтай газрууд, барилгын төрөл бүрийн зориулалтаар ашиглах боломж бүхий шавар, зосны илэрц, Талбулаг, Салхит, Салаа, Арын нуур, Алтат, Төмөртэй, Тугалбулаг, Дөхөм зэрэг нүүрс өнгөт металлын судлагдсан ордтой.

Ус зүйн сүлжээ:

Төслийн талбай нь ус зүйн хувьд Төв Азийн гадагш урсгалгүй ай савд, Мэнэнгийн талын сав газарт тус тус багтана. Сүхбаатар нь ус зүйн мужлалаар ус багатай бүст багтах бөгөөд гадаргуугийн ус ховортой, тогтмол урсгалтай гол мөрөн байхгүй боловч 20 гаруй жижиг нуур, 200-гаад булаг шанд, гол горхи байдаг.

Сүхбаатар, Хянганы бүсэд тунадас элбэг, гол мөрний сүлжээ шигүү байхад Хэрлэнгээс урагших ухаа гүвээт тал болон Баруун-Урт орчмын цав толгод газарт байнгын урсгалтай гол горхи бараг үгүй юм. Судалгааны баримтаас үзэхэд Хэрлэнгээс урагш орших хуурай хээр тал газарт урсацын модуль 0.1 л/с-ээс бага болох бөгөөд гол горхийн үндсэн тэжээл нь хур тунадас, гүний ус байна. Сүхбаатар аймгийн нутгийн хойд хэсгээр Хэрлэн гол эмжээрлэн үрсах бөгөөд зүүн өмнөд, өмнөд хэсэг Чоногол, Харгилтай, Баян зэрэг гол горхи элбэгийн зэрэгцээ

Зураг №. 6 Усан сүлжээний зураг

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ
ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Ганга, Дагшин, Дуут, Өөшийн Цагаан нуурууд мөн Тал булаг, Цавчирын зэрэг рашаантай. Сүхбаатар аймагт гадаргын болон худаг уст цэгийн тооллогыг 2014 онд зохион байгуулсан дүнгээс үзэхэд нийт гол горхи 69, булаг 307, рашаан 6, нуур 180, худаг 1762, цэвэрлэх байгууламж 2, үерийн хамгаалалтын далан 1, услалтын систем 2, цооног 16 тус тус тоологдсоноос гол горхи 14, нуур 27, булаг шанд 29 тус тус ширгэсэн дүн гарсан нь ус ашиглалт ба усны хэрэглээ харьцангуй бага боловч уур амьсгалын өөрчлөлт, аж ахуйн үйл ажиллагааны нөлөөгөөр усны горим, нөөц, чанарт өөрчлөлт орж хомсдож байгааг илэрхийлнэ

Ургамал: Сүхбаатар сум нь ургамал газар зүйн мужлалаар Евроазийн хээрийн мужийн, Дагуур Монголын хээрийн провинцийн, Дорнод Монголын хээрийн тойргийн Дарьгангын галт уулсын, Бяруутын, Егузэрийн хээрийн районы хэсэгт хамаарагдана. (А.А.Юнатов, 1976).

Сумын нутгийн баруун, баруун өмнөт хэсэг нь Дарьгангын галт уулын районд, сумын нутгийн төв ба хойт хэсэг нь Бяруутын районд, сумын нутгийн өмнөт, зүүн хэсэг нь Егузэрийн хээрийн районд тус тус багтана. (А.А.Юнатов, Б.Дашням), Дарьгангын галт уулсын район нь тэгш өндөрлөгтэй, том жижиг хүрмэн чулуут дэнж бүхий, галт уулын конус хэлбэрийн оорцог уул энд тэнд тархахын гадна сул хүрмэн чулуу нэлээд тархсан нугачаат тал, хөндийнүүд элбэг тохиолдоно. Энд Хиагийн эзлэх хувь их байхаас гадна 2 зүйлийн Хялгана, Хазаар өвс ихээр ургадаг.

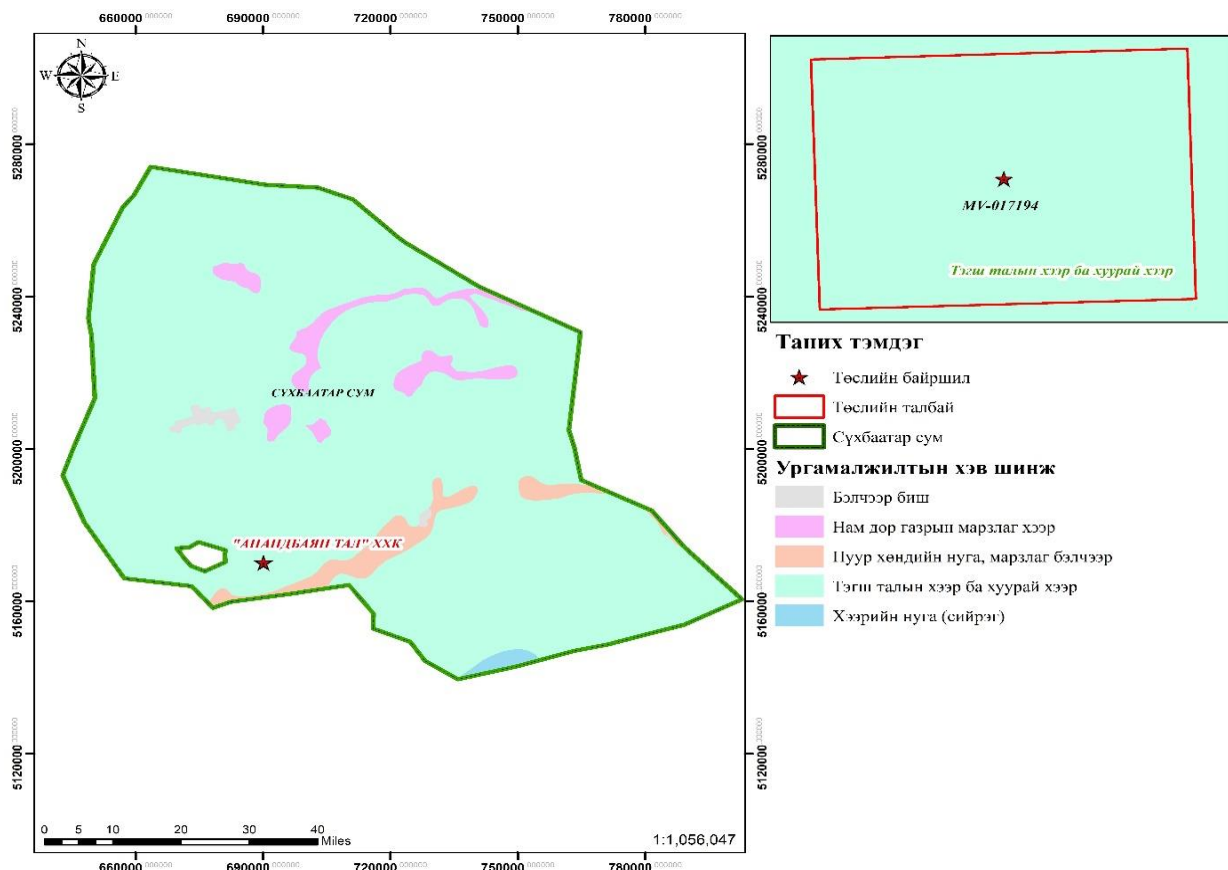
Гол тархах бүлгэмдэл нь Хялганат – хазаар өвс, Хялганат – агь, Хазаар өвст – хялгана - алаг өвс, Хялгана хиагт – алаг өвс, Үетэнт – хазаар өвс эвшлүүд юм. Нам хотос, нарийн хөндийгөөр сийрэгдүү дэрс бүхий улалж – хиагт эвшил бас зонхилон ургадаг. Бяруутын район нь сумын нутгийн төв ба хойт хэсгүүдээр нэлээд их хэмжээний талбайг эзлэх бөгөөд ихэнх бэлчээр нь энд хамаарна. Зүүн хойт чиглэлд сунаж тогтсон нам хотос, хоолойнууд болон тэдгээрийн хооронд орших тэгш ба долгиорхог талууд өргөн уудам нутгийг хамарна. Хотос, хоолой нь маш аажмаар тэгш талруу шилжинэ. Энд алаг цоог, хужир мараат цагаан өнгийн шаварлаг толбууд болон жижиг тойрмууд элбэг тохиолдоно. Гол төлөв дэрс, зарим газраар Бударгана, Таана зонхилон Хиаг, Агь шарилж элбэг ургадаг. Сүхбаатар сумын нутагт Хялганат – хазаар өвст, жижиг үетэн – хялгана – агьт (шарилжит) Хялгана – сөөгт, Хялгана – хиагт, Хялгана – хиаг – алаг өвст, Хиаг - дэрст эвшлүүд тохиолдоно.

Сүүлийн үед зарим зүйлүүдийн ургац удаашран цэцэглэж чадахгүй байдалд орж байна. Энэ нь уур амьсгалын өөрчлөлттэй нэн холбоотой юм. Сүхбаатар сумын нутагт Агь, Биелэг, Улалж, Сонгино, Ортууз, Гичгэнэ, Хунчир, Тарна, Хялгана, Хазаар өвс, Луулийн төрлийн ургамлууд зонхилон ургадаг. Энд 3-4 зүйлийн Хялгана, Хазаар өвс, Агь, Ерхөг, Биелэг, Дааган сүүл, Хиаг, Хиаглай түнх, 4-5 зүйлийн Шарилж, Хонин нүд, Навтуул, Түмэн таана, Өрөмтүүл, Тайжийн жинс, Дагуур хатны цэцэг, Хүж өвс, Хунчир, Гонтиг, Үхэр тарна, Багдай, Ганга зэрэг ургамлууд зонхилдог байна.

Дорнод Монголын хээрийн тойргийн өмнөт хэсэгт ургамлын ерөнхий бүрхэц 40-60% -иас хэтрэхгүй, алаг өвс бүхий хээрт ерөнхий бүрхэц 50% хүрэх нь цөөнгүй. Ургамлын ерөнхий өндөр 10-25 см байдаг. Энд Хялгана – хазаар өвст хээрийн аспект голдуу цайвар ногоон нь хэвийн өнгөтэй байдаг байна. Намар агийн ургалт сэргэж цэцэглэх үед цайвар өнгө улам тодорч бууралдуу өнгөтэй болно. Хэрэв Хонин нүд элбэг бол цагаан өнгөтэй болдог.

СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Зураг №. 7 Ургамлын хэв шинж

Хөрс: “Зараа” хайлуур жоншны орд байрлах Сүхбаатар сумын нутаг нь Төв Азийн их муж Хангайн дэд муж Монгол дорнодын тойрогт хамаарагддаг байна.Тус нутгийн хөрс нь делюви, элюви, аллювийн хурдас дээр үүсч тогтсон. Хүрэн хөрс нь ихэвчлэн делювийн хөвсгөр хурдас дээр, уулын хөрс нь элювийн хурдас дээр, голын хөндийн хөрс нь аллювийн жижиг бөөрөнхий хайрга чулуун дээр үүссэн.

Хар хүрэн хөрс: Хар хүрэн хөрс нь Сүхбаатар сумын 2% ийг эзэлнэ. Дангаараа үргэлжилсэн бүс үүсгэж чадахгүй алаг цоог тархана. Энэ хөрсний ялзмагт үеийн зузаан нь дунджаар 32-38см-ын хооронд хэлбэлзэнэ. Карбонатын бөөгнөрөл 32-37см-ийн гүнээс ажиглагдана, хөрсний давхаргад гөлтгөнө огт байхгүй. Хар хүрэн хөрс нь хөнгөн шавранцар механик бүрэлдэхүүнтэй. Делювийн хурдас дээр үүсч тогтсон хар хүрэн хөрс нь дээд давхарга нь бараан хүрэн өнгөтэй, бөөмөнцөр бүтэцтэй, ялзмагт үе нь нэлээн зузаан, хөрсний давхарга нь нягтарч дагтаршсан хайрга чулуу харьцангуй бага, 45-50см-ийн гүнээс карбонатлаг бөөгнөрөл нь үгүй болно.

Хүрэн хөрс: Хүрэн хөрс_нь Сүхбаатар сумын 80% ийг эзэлнэ. Энэ хөрс нь ихэвчлэн долгиорхог тэгш тал газраар тархсан байна.

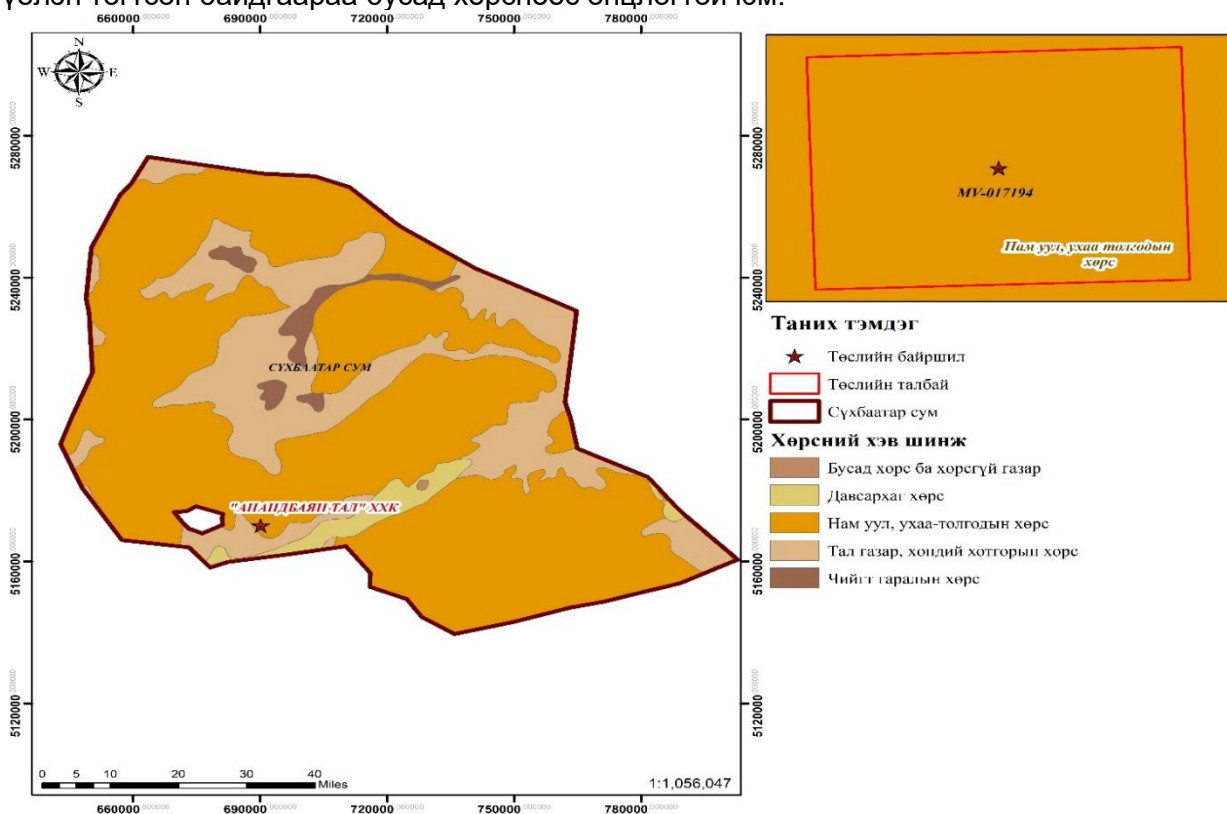
СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Дов толгодын хөрс: Дов толгодын хөрс нь Сүхбаатар сумын 6% ийг эзэлнэ. Дов толгодын орой, налуу, хажуугаар элюви-делювийн болон элювийн хурдас дээр үүсэж тогтсон. Дов толгодын хүрэн хөрсний ялзмагт үеийн зузаан нь дунджаар 20см байна. Энэ хөрсөнд карбонатын бөөгнөрөл 24см-ын гүнээс ажиглагдана. Дов толгодын хүрэн хөрс нь үе дахрагуудын хөгжил муу, хөрсний үндсэн чулуулаг өнгөн давхаргад ойрхон, өнгөн гадаргуудаа жижиг чулуурхаг, ялзмагт үе нимгэн зэрэг физик шинж чанартай байдаг.

Нугын хөрс: Нугын хөрсний Сүхбаатар сумын 5% ийг эзэлнэ. Нугын хөрсний 2 төрлийн шинж /нугын хар хүрэн хөрс, нугын хүрэн хөрс/ илэрнэ. Нугын хөрс үүсэх нөхцөл нь чийглэг, ургамлын хувьд сайн, делювийн хөвсгөр карбонатлаг хурдас дээр үүснэ. Дов толгод хооронд нам дор газар, нарийхан хөндийд тархсан байдаг. Тухайн сумын хөрсөнд хуучин нугын үлдэгдэл шинж нэлээд илэрч байна.

Нугын хүрэн хөрс гол төлөв дов толгод, уулсын хооронд нарийн хөндийд нам дор газар тархах ба дельювийн хурдас дээр үүсэж тогтсон байна. Энэ хөрс нь механик бүрэлдэхүүн, чулуурхаг болон карбонатлаг байдлаараа хоорондоо ялгаатай. Ялзмагт үеийн зузаан нь 47см байх ба 18-50см-ын хооронд ажиглагдана. Нугын хүрэн хөрс нь давслаг, сийрэг, бөөмөнцөр зэрэг физик шинж чанарыг агуулдаг.

Голын хөндийн хөрс: Голын хөндийн хөрс нь Сүхбаатар сумын 7% ийг эзэлнэ. Аллювийн гаралтай өөрөөр хэлбэл урсгал буюу голын усны нөлөөн дор үүссэн хөрсүүд багтана. Ийм хөрс үүсэх гол нөлөөг ус үзүүлнэ. Тухайн бүс нутгийн ус чийг ихтэй нам дор газар буюу голуудын сав газраар тархсан. Энэ хөрсний онцлог нь газрын гадарга нь нугархаг зүлэгжсэн байна. Аллювийн нугын хөрсний өнгөн гадарга нь дов сондуул ихтэй, микро гадарга илүү хөгжсөн, ус чийг элбэгтэй, түүнд зонхилсон намгийн өвслөг, дэрслэг сөөг голлосон ургамлын дор явагдана. Ялзмагт үе нь харавтар саарал, хөх саарал өнгөтэй доошлох тусам элсэрхэг болж харилцан адилгүй өнгөтэй ба механик бүрэлдэхүүн нь үелэн тогтсон байдгаараа бусад хөрснөөс онцлогтой юм.

Зураг №. 8 Хөрсний хэв шинж

БҮЛЭГ 3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ

Агаарын чанарт үзүүлэх нөлөөлөл: Хөрс хуулах, хүдэр олборлох үед тоос, шороо ихээр үүсгэнэ. Уурхайн овоолгын дээд талбайгаас салхинд хийсэх тоос, шороо, уурхайд ажиллах машин техникүүдийн шингэн түлшний шаталтаас ялгарах утаа, хөө тортог, хорт хийнүүд, ажилчидын суурингаас гарах хатуу шингэн хог хаягдлын бохирдол, өрөмдлөг, тэсэлгээний ажил хийх үед гарах тоос, шороо, хөрс хуулах, түрэх, тээвэрлэх, элс угаах зэрэг бүхий л ажиллагаа тасралтгүй явагдах тул бульдозер, экскаватор, автомашин, бусад төхөөрөмжийн дуу чимээ болон хорт хий утаа гарах, тоос шороо дэгдэх зэргээр агаар орчныг бохирдуулж, хүний эруул мэнд, хурээлэн буй орчинд сөргөөр нөлөөлнө.

Газрын гадарга болон хэвлийд үзүүлэх нөлөөлөл: Төслийн зүгээс газрын гадарга болон хэвлийд үзүүлэх гол нөлөөлөл нь барилга угсралтын ажил болон төслийн үйл ажиллагаатай холбоотой уурхайн карьер, овоолго болон тээврийн хөдөлгөөн зэрэг эх үүсвэрүүдээс үүснэ.

Хөрсөн бүрхэвчинд үзүүлэх нөлөөлөл : Төслийн хүрээнд төлөвлөж буй далд уурхайн барилга байгууламжид хөрс удаан хугацаанд дарагдана. Түүнчлэн дэд бутцийн барилга, байгууламжийн ойр орчимд машин техник, хүний үйл ажиллагаагаар элэгдэл, эвдрэл, бохирдол их үүснэ. Уурхайн үйл ажиллагааны явцад нүүрс-ус буюу шатахуун, түүнтэй төстэй бутээгдэхүүн, мөн химийн бодисын асгаралт, шүүрэлтээс хөрс бохирдох боломжтой. Шатахуун болон химийн бодисын агуулах, сав, машин техникийн тээвэрлэлт ачаалалтын үед асгаралт үүсэж хөрсний боломжит бохирдол ихэнхдээ үүсдэг.

Гадаргын болон газрын доорх усанд үзүүлэх нөлөөлөл: Хөрс хуулалт болон барилга угсралтын явцад тоосжилт дарахад цэвэр усны нөөц хомсдох, Уулын малталтын үед хөрсний болон гүний усыг зайлуулж усны нөөц хомсдох, Барилга угсралтын ажлын явцад барилгын материал хур тунадас болон үерийн усаар угаагдан барилгын материалд агуулагдах бодисууд хөрсөнд нэвчих, улмаар хөрсний бага гүний усыг бохирдуулах, Баяжуулах үйл ажиллагаа явуулахад химийн бодис алдагдахаас үүдэн хөрсний болон гүний усыг бохирдуулах, Уулын ажлын болон ахуйн бохир ус хадгалах савыг соруулах үед асгарч газрын хэвлий болон хөрсийг бохирдуулхаас үүдэн хөрсний усыг бохирдуулах, Уулын ажлын болон ахуйн бохир ус хадгалах сав хүчтэй аадар бороо болон үерийн усаар дүүрч хальхаас үүдэн хөрсөнд нэвчиж хөрсний ус болон бага гүний усыг бохирдуулах эрсдэлтэй байна.

Ургамлан нөмрөгт үзүүлэх нөлөөлөл: Төслийн талбайд дэд бүтэц байгуулах, шимт хөрсний болон хаягдал чулуулгийн овоолго бий болгох, уурхайн зам, дэд бүтцүүдийн барилгын ажил хийгдэх зэрэгтэй холбоотойгоор хөрс хуулалт явагдах ба эдгээр үйл ажиллагаа нь ургамлан нөмрөгт шууд болон шууд бус нөлөөллийг үзүүлнэ. Мөн уурхайн байнгын үйл ажиллагаа ургамлан нөмрөгт дам нөлөөлөл богино ба урт хугацаанд үзүүлсээр байх юм.

Амьтны аймагт үзүүлэх нөлөөлөл: Барилга угсралтын үед ажиллах хүнд даацын автомашин, техник хэрэгслүүдийн дуу чимээнээс амьтад үргэн дайжих, Ургамлан нөмрөгт төслийн үйл ажиллагааны явцад ялгарсан, асгарсан бохирдуулагч материалууд хуримтлагдсанаас өвсөн тэжээлтэн амьтад хордох, Тоосжилтын улмаас ургамал ургах чадвараа алдан ургамлын арви багассанаас өвсөн тэжээлтнүүд хоол тэжээлийн хомсдолд орох, Төслийн ажилчид санаандгүй болон санаатайгаар амьтадыг устгаж болзошгүй, Шувууд утаанд хордох, цахилгаан хүчдэлд цохиулах зэрэг багтана.

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ
ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Нийгэм эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл: Төслийг хэрэгжүүлэхд ажиллах хүчийг төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн оршин суугчдаас авч ажиллуулах нь оршин суугчдын амжиргаа, нийгэм эдийн засгийн хөгжилд эерэг нөлөө үзүүлэхээр байна.

3.1 Төслийн болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

Аливаа төслийн үйл ажиллагаанаас тухайн орон нутгийн байгаль орчны төлөв байдал, нийгэм, эдийн засаг болон хүн амын амьдрах орчинд хэрхэн нөлөөлөх, тэдгээр нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчимшил зэргийг тогтооход магадлан жагсаах буюу хяналтын хуудасны аргыг өргөн хэрэглэдэг. Энэ арга нь экспертүүдийн гаргасан үнэлэлт, дүгнэлтүүдийг магадлалын онолд тулгуурлан боловсруудах замаар хэрэгждэг. Магадлан жагсаах арга нь нөлөөлөх зүйл байна, байхгүй гэсэн зарчмаар үнэлэх бөгөөд нөлөөлөл байвал “х”-ээр тэмдэглэнэ. Ингэхдээ уг үнэлгээнд оролцсон шинжээч, судлаачдын дүгнэлтийг үндэслэн 2 төрлийн жагсаалт гаргасан. Нөлөөллийн хэлбэр нь үргэлжлэх хугацаа, эрчмийг илрүүлэхэд зориулагдсан бөгөөд нөлөөлөл нь “шууд”, “шууд бус”, “буцаж нөлөөлөх”, “буцалтгүй нөлөөлөх”, давхардах эсэхийг тодруулах, хугацааны хувьд “богино хугацааны”, “урт хугацааны”, эрчмийн хувьд “бага зэрэг”, “дунд”, “хүчтэй” гэхчилэн ангилсан магадлах жагсаах аргаар тодорхойлсон. Доорх хүснэгтээр үзүүлэв.

Хүснэгт №. 4 Болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

№	Байгаль орчны үзүүлэлтүүд	Нөлөөлөл			Хугацаа		Давтамж		Эрчим		
		Шууд	Шууд бус	Өөрөө зохицуулагдах	Богино хугацааны	Урт хугацааны	Буцаж нөлөөлөх	Буцалтгүй нөлөөлөх	Сулавтар нөлөөлөх	Дунд зураг нөлөөлөх	Хүчтэй нөлөөлөх
Биологийн төрөл зүйлийн оршин амьдрах нөхцөл											
1	Газрын доорх усны чанар		x		x			x	x		
2	Газрын доорх усны нөөц		x			x		x	x		
3	Хөрсний элэгдэл, эвдрэл	x				x	x		x		
4	Уур амьсгалын (бичил) өөрчлөлт		x								
Байгаль орчны чанарын өөрчлөлт											
5	Усны чанар, хэмжээ		x		x		x			x	
6	Агаарын бохирдол		x		x			x	x		
7	Хөрсний бохирдол		x			x	x		x		
8	Хорт бодис усаар дамжин хүн, амьтанд үзүүлэх нөлөөлөл		x		x			x		x	
9	Дуу чимээ, шуугианы нөлөөлөл	x							x		
Нийгэмд үзүүлэх нөлөөлөл											
10	Дэд бүтцийн хөгжилд нөлөөлөх	+				+		+		+	
11	Үйлчилгээний салбарын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх										
12	Хүн, амын орлого нэмэгдэх	+				+		+		+	
13	Хүн амын тоо өөрчлөгдөх										
Эдийн засаг, байгаль орчин											
14	Хувийн өмчийн болон татварын орлого өөрчлөгдөх	+		+		+		+		+	
15	Орон нутгийн орлого нэмэгдэх	+				+		+			+
16	Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг		+			+		+	+		

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ
ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

	болох											
17	Ажлын байр нэмэгдэх	+				+	+				+	
18	Улирлын чанартай эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх	+			+		+			+		
19	Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх		х		х		х				х	
Бусад нөлөөлөл												
20	Хог хаягдал, хогийн цэгийн ариутгал муугаас эвгүй үнэр гарах, шавж үржих		х		х		х			х		
21	Нөлөөллийн тоо ширхэг	Сөрөг	2	9		6	3	5	4	7	3	
		Эерэг	6	1	1	1	6	2	5	2	4	1

Тайлбар: “+” эерэг, “х” сөрөг

Хүснэгт №. 5 Нөлөөллийн эрчим, цар хүрээ, шанж чанараар ангилсан байдал

Шууд нөлөөллийн тоо: 8	
Эерэг нөлөөлөл нь: 6	Сөрөг нөлөөлөл нь: 2
<ul style="list-style-type: none"> - Дэд бүтцийн хөгжилд нөлөөлөх - Хүн, амын орлого нэмэгдэх - Хувийн өмчийн болон татварын орлого өөрчлөгдөх - Орон нутгийн орлого нэмэгдэх - Ажлын байр нэмэгдэх - Улирлын чанартай эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх 	<ul style="list-style-type: none"> - Хөрсний элэгдэл, эвдрэл - Дуу чимээ, шуугианы нөлөө
Шууд бус нөлөөллийн тоо: 10	
Эерэг нөлөөлөл нь: 1	Сөрөг нөлөөлөл нь: 9
<ul style="list-style-type: none"> - Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг болох 	<ul style="list-style-type: none"> - Газрын доорх усны чанар - Усны чанар, хэмжээ - Агаарын бохирдол - Хөрсний бохирдол - Хорт бодис усаар дамжин хүн, амьтанд үзүүлэх нөлөөлөл - Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх - Ахуйн хог хаягдал, хогийн цэгийн ариутгал муугаас эвгүй үнэр гарах, шавж үржих
Өөрөө зохицуулагдах нөлөөллийн тоо: 1	
Эерэг нөлөөлөл нь: 1	Сөрөг нөлөөлөл нь:
<ul style="list-style-type: none"> - Хувийн өмчийн болон татварын орлого өөрчлөгдөх 	
Богино хугацааны нөлөөллийн тоо: 7	
Сөрөг нөлөөлөл нь: 6	Эерэг нөлөөлөл нь: 1
<ul style="list-style-type: none"> - Усны чанар, хэмжээ - Агаарын бохирдол - Хорт бодис усаар дамжин хүн, амьтанд үзүүлэх нөлөөлөл - Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх - Ахуйн хог хаягдал, хогийн цэгийн ариутгал муугаас эвгүй үнэр гарах, шавж үржих 	<ul style="list-style-type: none"> - Улирлын чанартай эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх
Урт хугацааны нөлөөллийн тоо : 9	
Сөрөг нөлөөлөл нь: 3	Эерэг нөлөөлөл нь: 6
<ul style="list-style-type: none"> - Газрын доорх усны чанар 	<ul style="list-style-type: none"> - Дэд бүтцийн хөгжилд нөлөөлөх

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ
ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

<ul style="list-style-type: none"> - Хөрсний элэгдэл, эвдрэл - Хөрсний бохирдол 	<ul style="list-style-type: none"> - Хүн, амын орлого нэмэгдэх - Хувийн өмчийн болон татварын орлого өөрчлөгдөх - Орон нутгийн орлого нэмэгдэх - Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг болох - Ажлын байр нэмэгдэх
Буцах нөлөөллийн тоо: 7	
Сөрөг нөлөөлөл нь: 5	Эерэг нөлөөлөл нь: 2
<ul style="list-style-type: none"> - Хөрсний элэгдэл, эвдрэл - Усны чанар, хэмжээ - Хөрсний бохирдол - Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх - Ахуйн хог хаягдал, хогийн цэгийн ариутгал муугаас эвгүй үнэр гарах, шавж үржих 	<ul style="list-style-type: none"> - Ажлын байр нэмэгдэх - Улирлын чанартай эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх
Буцалтгүй нөлөөллийн тоо: 9	
Сөрөг нөлөөлөл нь: 4	Эерэг нөлөөлөл нь: 5
<ul style="list-style-type: none"> - Газрын доорх усны чанар - Газрын доорх усны нөөц - Агаарын бохирдол - Хорт бодис усаар дамжин хүн, амьтанд үзүүлэх нөлөөлөл 	<ul style="list-style-type: none"> - Дэд бүтцийн хөгжилд нөлөөлөх - Хүн, амын орлого нэмэгдэх - Хувийн өмчийн болон татварын орлого өөрчлөгдөх - Орон нутгийн орлого нэмэгдэх - Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг болох
Сулавтар нөлөөллийн тоо: 9	
Сөрөг нөлөөлөл нь: 7	Эерэг нөлөөлөл нь: 2
<ul style="list-style-type: none"> - Газрын доорх усны чанар - Газрын доорх усны нөөц - Агаарын бохирдол - Хөрсний бохирдол - Дуу чимээ, шуугианы нөлөөлөл - Ахуйн хог хаягдал, хогийн цэгийн ариутгал муугаас эвгүй үнэр гарах, шавж үржил 	<ul style="list-style-type: none"> - Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг болох - Улирлын чанартай эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх
Дунд зэргийн нөлөөллийн тоо: 7	
Сөрөг нөлөөлөл нь: 3	Эерэг нөлөөлөл нь: 4
<ul style="list-style-type: none"> - Усны чанар, хэмжээ - Хорт бодис усаар дамжин хүн, амьтанд үзүүлэх нөлөөлөл - Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх 	<ul style="list-style-type: none"> - Дэд бүтцийн хөгжилд нөлөөлөх - Хүн, амын орлого нэмэгдэх - Хувийн өмчийн болон татварын орлого өөрчлөгдөх - Ажлын байр нэмэгдэх
Эрчимтэй нөлөөллийн тоо : 1	
Сөрөг нөлөөлөл нь: 0	Эерэг нөлөөлөл нь: 1
	<ul style="list-style-type: none"> - Орон нутгийн орлого нэмэгдэх

БҮЛЭГ 4. 2024 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

4.1 Менежментийн төлөвлөгөөний гол зорилт

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх, төсөл хэрэгжих орчинд бий болж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг хянах, илрүүлэх үндсэн зорилго бүхий эрхзүйн баримт бичиг юм.

“Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль”-ийн шинэчилсэн найруулгад зааснаар аливаа төслийг хэрэгжүүлэхдээ байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний үр дүнд үндэслэн түүнийг гүйцэтгэсэн мэргэжлийн байгууллага-үнэлгээний эрх бүхий аж ахуйн нэгж боловсруулан, улмаар төсөл хэрэгжүүлэгчтэй зөвшилцөн, ерөнхий үнэлгээг хийсэн байгууллагаар хянуулах, батлагдсаны дараа хэрэгжилтийг хангаж ажиллах үүргийг тухайн төсөл хэрэгжүүлэгч хүлээхээр тусгасан.

1. Тус төслийн шууд ба шууд бус сөрөг нөлөөллийг бууруулах, улмаар арилгах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагааг тусгасан сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө, нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө зэргийг тусгасан байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө;

2. Мөн тус төслийн байгаль хамгаалах төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээ хэрхэн үр дүнтэй болсон эсэх, шаардлагатай үед нэмэлт арга хэмжээ авах зорилгоор төслийн үргэлжлэх бүхий л хугацааны турш хэрэгжүүлэх орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг тус тус боловсруулсан болно.

Ингэхдээ, төсөл хэрэгжүүлэгч тухайн арга хэмжээ бүрийг хэрэгжүүлж болохуйц, бодиттой арга хэмжээг төлөвлөн тусгахыг эрхэм болголоо.

Тус төслийн 2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ны өдрийн А/618 тоот тушаалаар батлагдсан Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам, мөн сайдын 2014 оны 4 дүгээр сарын 10-ны өдрийн А-117 тоот тушаалаар батлагдсан аргачлалыг баримтлан боловсруулсан бөгөөд төслийн үйл ажиллагааны онцлог, байршил зэргээс шалтгаалан байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд багтах дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ, нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээ, түүх соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө зэрэг ажлууд хийгдэхгүй болно. Харин нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө болон эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөг тус тус оруулсан болно.

Энэхүү байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө, нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө, орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр, тус байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг оролцогч, сонирхогч талуудад тайлагнах хуваарь зэрэг ажлууд багтсан бөгөөд төслийн 2024 оны менежментийн төлөвлөгөөний ажилд нийт **2.810.0** зарцуулахаар төсөвлөв. Төсөл хэрэгжүүлэгч нь жил бүрийн 11 дугаар сарын 01-ний дотор тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг төлөвлөгөөнд тусгасан арга хэмжээний дагуу гаргаж, дараа оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний төслийг 12 сарын 30-ны дотор холбогдох байгууллагад хүргүүлж байх зайлшгүй шаардлагатай болно.

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ
ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Хүснэгт №. 6 БОМТ-ний задаргаа

№	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө	Нийт зардал /мян.төг/
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арилгах арга хэмжээний төлөвлөгөө	1.800.0
2	Нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээний төлөвлөгөө	4.000.0
5	Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	1.000.0
6	Хог, хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	700.0
7	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	500.0
	2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний нийт зардал	8.000.000

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

БҮЛЭГ 5. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, АРИЛГАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

“Ананд баян тал” ХХК-ийн “Зараа”-ны хайлуур жоншны ордыг далд аргаар ашиглах төслийн байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний явцад тогтоогдсон төслийн гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, үр дагаврыг арилгах арга хэмжээ, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх хугацаа, зарцуулах төсөв, баримтлах эрх зүйн баримт бичиг зэргийг нэгтгэж доорх хүснэгтэд тусгалаа.

Хүснэгт №. 7 Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал мян.төг	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрхзүйн баримт, стандарт
1		Агаарын чанар							
	Уурхайн тээврийн хэрэгслүүдийн үйл ажиллагааны улмаас гарч болох тоосжилтын эх үүсвэрүүд: -Уурхайн олборлолтын үеийн хөрс хуулалт, олборлолт, овоолго хийх газар шорооны ажил, -Уурхайн үйл	Уурхайд орж гарах машин, ачилт буулгалтын цаг хугацаа, хоорондын зайг тоосны сарнилтай уялдуулан оновчтой байлгах тооцоог хийж мөрдөж ажиллах	Үйл ажиллагааны турш	-		-	Ү.А-ны зардлаар	Уурхайд орж гарах машин, ачилт буулгалтын цаг хугацаа, төлөвлөгөөний дагуу ажиллаж байна.	
		Тээврийн хэрэгслийн бүрэн бүтэн байдлыг шалгаж, хаалга цонхны чигжээс, хамгаалалтын үзлэгийг хийж агаарыг цэвэршүүлэх	Үйл ажиллагааны турш	-		-	Ү.А-ны зардлаар	Тээврийн хэрэгслийн бүрэн бүтэн байдлыг шалгаж,	

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

ажиллагаанд ашиглаж буй тээврийн хөдөлгөөн, Тээвэрлэлтэнд явж буй машинуудаас ялгарах хорт бодисуудаар орчны агаар бохирдох -Тэсэлгээний ажлын үед үүсэх тоосжилт Ажиллагсад болон нутгийн иргэдийн эрүүл мэндэд нөлөөлөх	төхөөрөмж хэрэгслийг бүрэн бүтэн байдлыг хангаж ажиллах						
	Хүнд машин механизмын утааны хэмжээг стандартын шаардлага хангах хэмжээнд байлгах, үзлэг шалгалтыг хийх засвар үйлчилгээг тогтмол хийх	Үйл ажиллагааны турш	-		-		Хүнд машин механизмын утааны хэмжээг стандартын шаардлага хангах хэмжээнд байлгах, үзлэг шалгалтыг хийх засвар үйлчилгээг тогтмол хийх
	Уурхайн ажиллагсад тоосноос хамгаалах хушуувч, амны маск, хүнсний нэмэлт бүтээгдэхүүнээр ажилчдыг хангах сургалт явуулах	Үйл ажиллагааны турш	-		-	Осол эрсдлийн менежментийн зардлаар	+
Хөрсөн бүрхэвч							

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

2	Ордын ашиглалтын явцад хөрсний бүтэц найрлагад өөрчлөлт орох, хог хаягдал, тоосжилтоос бохирдол үүсгэх, хүнд даацын машин механизмууд олон салаа зам гаргаж хөрс болон ургамлыг гэмтээх. Шатах тослох материал, барилгын материалын хог хаягдал, шатахуун асгарах зэрэг болзошгүй осол аваараас үүдэн хөрсөн бүрхэвчийг бохирдуулах	Уурхайн орчны замыг стандартын дагуу тавих, тэмдэгжүүлэх ажил хийх, олон салаа зам гаргахаас сэргийлэх	Үйл ажиллагааны турш	-		-	Ү.А-ны зардлаар	Уурхайн тэмдэгжүүлэлтийн ажлыг хийсэн	
		ШТМ-ын стандартын шаардлага хангасан саванд хадгалах хадгалалтанд хяналт тавих	Үйл ажиллагааны турш	-		-	Ү.А-ны зардлаар	ШТМ-ын стандартын шаардлага ханган ажиллаж байна.	
		Хөрсний бохирдол үүсэхээс сэргийлэх болон олон салаа зам гаргахгүй байх талаар жолооч операторуудад сургалт явуулах	Үйл ажиллагааны турш	-		-	Ү.а-ны зардлаар	Жолооч операторуудад сургалт явуулсан.сан.	
		Хөрсний овоолго болон шимт хөрсний овоолгыг төлөвлөгөөний дагуу цэгцтэй хураах	Үйл ажиллагааны турш	-		-	Ү.а-ны зардлаар		
3	Усны нөөц, усны чанарт								
	Гүний усыг ашигласнаар усны нөөц хомсдох, усны бохирдол, шатах тослох материалыг	Ус ашиглалтын гэрээ байгуулах,	Төслийн явцад	-		-	Ү.а-ны зардлаар	+	
		Ахуйн гал түймэртэй тэмцэх багаж хэрэгсэл	Галын аюулгүй ажиллагааны хүрээнд	-		-	Осол эрсдэлийн	+	

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

	алдсанаар газрын доорх ус бохирдох, газар доорх устай холбогдон ургадаг ургамалжилтанд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй.	худалдаж авах (галын хор, гал унтраагч, ус цацагч гэх мэт)				менежментийн зардалд		Усны тухай хууль	
		Ажилчдын гал тогоо, амрах байр, хог хаягдлын цэг, 00-ийн ариутгал халдваргүйжүүлэлт	Ажилчдын байрны хүрээнд	-		-	Орчны хяналт шинжилгээний зардалд	Сард 1 удаа	
4	Амьтны аймаг, ургамлан нөмрөг								
	Авто машины зогсоол, засварын цех	Авто зогсоол, гаднах талбайд анхааруулах самбар болон таних тэмдэг байршуулах,	Авто зогсоолын хүрээнд	-		-	Ү.а-ны зардлаар	+	
	Хог хаягдлыг амьтанд хоргүйгээр шийдвэрлэх	Хог хаягдалыг ил задгай хаяж хүнд ойромсог амьдардаг, хог хаягдлын индикатор амьтад үржих, хордох нөхцөл бүрдүүлэхгүй байх	Уурхайн хог хаягдлын хүрээнд	-		-	Хог хаягдлын менежментийн зардалд	+	Хог хаягдлын тухай хууль 2017 он
5	Дуу чимээ								
	Нутгийн иргэдийн амгалан тайван байдлыг алдагдуулах	Олборлолтын ажлыг өдрийн цагаар гүйцэтгэх		-		-		+	
		Дуу шуугианы хэмжилт (2 цэгт дууны түвшин хэмжигч NL-04)	Уурхайн үйл ажиллагааны явцад	.-		-	Орчны хяналт шинжилг	Улиралд нэг удаа дууны түвшин хэмжигч	MNS ISO 226:2003 дуу

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

	багажаар) хийж, дуу, шуугиан бүхий машин механизмийн ашиглалтыг оновчтой төлөвлөх, үр ашиггүй ашиглалтыг багасгах					ээний зардалд	NL-04 багажаар хэмжилтыг хийнэ	чимээ – хэвийн норм- түвшний хэмжээ
	Нийт	1.800 сая.төг						

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

БҮЛЭГ 6. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

6.1 Биологийн олон янзын байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Хүснэгт №. 8 Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ

№	Дүйцүүлэн хамгаалах зорилт	Хамгаалах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэх давтамж	Хэрэгжүүлэх хугацаа (он), сая.төг	Нийт зардал /сая.төг/	Баримтлах эрхзүйнбаримт бичиг,стандарт аргачлал
					2024		
1	ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ						
	Дүйцүүлэн хамгаалах ажил хийхгүй	0.06 га талбайд дүйцүүлэн хамгаалалт	Төслийн талбайд	-	-	Үйл ажиллагааны зардлаар	MNS 5914:2015, MNS 4597:2013
	Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд	Тэрбум мод үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд 0.15 га талбайд 600 ширхэг мод тарих					
	Нийт дүн, мян.төг			4.000мян.төг			

БҮЛЭГ 7. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төслийн хүрээнд нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагаа хийгдэхгүй тул 2024 оны БОМТ-нд нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээ тусгагдаагүй болно.

БҮЛЭГ 8. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Тус төслийн талбайд одоогоор түүх, соёлын дурсгалт зүйл илрээгүй байна. Тус төслийн үйл ажиллагааны явцад археологи, палеонтологийн олдвор, түүх соёлын дурсгалт зүйлс илэрвэл үйл ажиллагаагаа түр зогсоож энэ тухай сум, дүүргийн засаг дарга, цагдаагийн болон уг асуудлыг эрхэлсэн эрдэм шинжилгээний байгууллагад нэн даруй мэдэгдэх ба цаашид Монгол улсын “Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль” болон бусад холбогдох хууль тогтоомжыг мөрдөн ажиллах шаардлагатай.

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

БҮЛЭГ 9.ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт №. 9 Осол, эрсдлийн менежментийн төлөвлөгөө

Болзошгүй аюул, осол сөрөг нөлөө	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал	Нийт зардал (мян\төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
Цаг агаарын үзэгдэл, ажилчдын хариуцлагагүй байдлаас шалтгаалан осол гарах	Цаг агаарын мэдээг байнга авч үйл ажиллагаатайгаа холбон ажиллах, болзошгүй ослоос урьдчилан сэргийлэх гарын авлагатай болох	Төсөл хэрэгжүүлэгчийн удирдах ажилтан албан хаагчдад үүрэг даалгавар өгөх		Удирдлага зохион байгуулалтын арга хэмжээнд тусгагдсан		2024	Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль
	Ажилтан албан хаагчдад сургалт зохион байгуулах, аюулгүй ажиллагааны талаарх мэдээллийг өгч байх, самбартай байх	Төслийн бүхий л үед хэрэгжүүлэх ХХАА-ны гарын авлагатай болох		Удирдлага зохион байгуулалтын арга хэмжээнд тусгагдсан		2024	
	Болзошгүй аюул ослын үед ашиглах багаж хэрэгсэл холбооны хэрэгсэлтэй болох	Ус, элс, шороо, хүрз цэвэрлэгээний бодис, холбооны хэрэгсэл гэх мэт		50	50	2024	
	Болзошгүй аюул ослын үед ашиглах мөнгөн хуримтлал бүрдүүлэх					2024	
Болзошгүй осол, саатал, техник технологийн шугам сүлжээний гэмтэл, галын гэнэтийн аюул үүсэх, байгалийн гамшиг	Техник, технологийн аюулгүй байдлыг тогтмол шалгах, хянах, Машин техникийн үйлчилгээ засварыг тусгай бэлтгэсэн талбайд явуулж хэвших			500.0		2024	
	Галын сараа байгуулах						
	Аваар ослын үед авран хамгаалах төлөвлөгөөтэй байх						
	Байгаль орчныг хамгаалах талаар сургалтыг жилд нэг удаа зохион байгуулах,						
Эрүүл мэнд	Ажилчдыг жилд 2 удаа эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулах				500.0	2024 онд	
Нийт зардал (мян.төг)					1.000.0		

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

БҮЛЭГ 10. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт №. 10 Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө

Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийг хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал, төг	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Төсөл хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах эрх зүйн баримт, стандарт
							2024он	
Хог хаягдлын цэгийг MNS 5906:2015 стандартад нийцүүлэн ашиглалтанд оруулах	Хатуу хог хаягдлын түр цэгийг стандартын шаардлагад нийцүүлэн хөрснөөс тусгаарласан битүүмжлэл сайтай галд тэсвэртэй материалаар доторлох	Хог хаягдлын цэгт				Ү.а зардлаар	+	Ахуйн хог хаягдлыг тэвэрлэхэд тавих ерөнхий шаардлага MNS 5344:2011
Ахуйн хатуу хог хаягдлаар газрын гадарга бохирдох;	Ахуйн хаягдлыг ил задгай хаяхгүй байх, хаягдалын цэгийг стандартын шаардлагад нийцүүлэн битүүмжлэл сайтай хийх, хаягдлыг богино хугацаанд нутаг дэвсгэрээс зөвшөөрөгдсөн цэг рүү зайлуулах.	Төслийн талбайн бүх барилга байгууламж уудад				350.0	+	Хог хаягдлын тухай хууль
Хог хаягдал, ШТМ-ын хаягдал хурын усаар дамжин гүний усыг бохирдуулах	Унд ахуйн усыг лабораторын шинжилгээнд тогтсон хуваарийн дагуу шинжлүүлж байх	Төслийн талбай дахь худгийн усанд				ОХШХ-т тусгасан аар	+	MNS 3936:1986 Ундны ус-Тухайн талбарт нь шинжилгээ хийх MNS 0900:2005 Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ
Стандарт нийцсэн усаар хангах	Ундны усны стандарт хангасаар усаар ажилчдад үйлчлэх	Ундны усны хүрээнд					+	Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлаг түүнд тавигдах шаардлага MNS 0900:2018

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Ахуйн хаягдлыг ил задгай хаяхгүй байх харьяа нийтийн үйлчилгээний албатай хог хаягдлын гэрээ хийх	Ахуйн хатуу, шингэн хаягдлыг ил задгай хаяхгүй байх, нийтийн үйлчилгээний албатай хог хаягдлын гэрээ хийх	Ахуйн хаягдлын хүрээнд				350.0	+	Усны тухай хууль, 2012 он Гүний усыг бохирдолоос хамгаалах ерөнхий шаардлагууд. MNS 3342:1982
Нийт		700.0 мян.төг						

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

БҮЛЭГ 11. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Хүснэгт №. 11 Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Байгаль орчны бүрэлдэхүүнд үзүүлэх нөлөөлөл	Хяналт шинжилгээ хийх байршил	Хугацаа ба давтамж 2024 он	Давтамжийн тоо	Нэгжийн зардал (мян.төг)	Нийт зардал (мян.төг)	Баримтлах арга, аргачлал, стандарт, шаардлагууд
Агаарын чанар								
1	Агаарын бохирдлын шинжилгээ хийлгэж байх	1.Төслийн үйл ажиллагааны үед агаарын чанарын дээжлэлт хийх 2.Төслийн үйл ажиллагааны үед ашиглах тээврийн хэрэгслийг жил бүр үзлэгт хамруулж, агаарын бохирдолын төлбөрийг төлөх, тээврийн хэрэгслийн засвар үйлчилгээг цаг тухайд нь хийх.	Төсөл хэрэгжих талбайд хяналтын 2 цэг сонгох зонхилох салхины доод ба дээд талд	Улирал тутамд	Жилд 2 удаа	40.0	Багажийн түрээсийн зардал: 1 багаж 40.0 х жилд 1 удаа* 1 жил НИЙТ 40.0	MNS 4585:2007 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага, MNS 3384:1982 Сорьц авахад тавих ерөнхий шаардлага, MNS 4048:1988 Тоосны хэмжээг тодорхойлох жингийн арга MNS 0017-2-5-11:1988 Агаар дахь азотын давхар ислийн хэмжээг тодорхойлох фотоколориметрийн арга, MNS 5013:2009 Бензин хөдөлгүүртэй автомашин. Утааны найрлага дахь хорт бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ ба хэмжих арга, MNS 5014:2009 Дизель хөдөлгүүртэй автомашин. Утааны тортогжилтын зөвшөөрөх дээд хэмжээ ба хэмжих арга MNS 5002:2000 Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй. Шуугианы норм, аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага MNS ISO 226:2003 Дуу чимээ- хэвийн норм, түвшиний хэмжээ
2	Агаарын тоосны шинжилгээг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх	Уурхайн үйл ажиллагаанаас орчинд тоосжилт үүсэх, тархах	Хүдрийг буулгах овоолох цэгт	Улирал тутамд	Жилд 2 удаа	40.0	Шинжилгээний зардал: 1 удаагийнх 40.0 х 1 цэг х жилд 1 удаа *1 жил НИЙТ 40.0	
3	Дуу шуугиан, чичиргээ:	Машин механизмын ажиллагаа, хөдөлгөөнөөр шуугиан үүсэх	Хүнд даацын машины тээврийн зам,	Улирал тутамд	Жилд 2 удаа	30.0	Багажийн түрээсийн зардал: 1 багаж 30.0 х	

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

			уурхайн ойр орчимд 2 цэгт				жилд 2 удаа* 1 жил НИЙТ 30.0	
Хөрсний бохирдол								
1	Хөрсний морфологи бичиглэл, рН, цахилгаан дамжуулалт, давс %, ялзмагийн агууламж %, шим тэжээлийн элемент, хөрсний механик бүрэлдэхүүн, нүүрс устөрөгчийн нэгдлүүд	Хөрс элэгдэл эвдрэлд орох, үржил шимээ алдах, гадаргын унаган хэлбэр өөрчлөгдөх	Төслийн талбайд 2 цэг сонгох	Хагас жил тутамд	Жилд 1 удаа	15.0	2 цэгт х 2 дээж х жилд 2 удаа х 1 жил /30.0/ НИЙТ 30.0 /Хөрсний химийн шинжилгээ 1 дээж- 15.0 төг,	MNS 3307:1991, MNS 3308:1991 Хөрс. Хөрсний химийн элементүүдийн нийт хэмжээг тодорхойлох арга, MNS 3309:1991 Хөрс. Хөрсний хялбар уусдаг давсны химийн найрлагыг тодорхойлох арга, MNS 3675:1984 Хөрсний органик бодисын хэмжээг тодорхойлох лабораторийн арга, MNS 4006:1987 Хөрс. Хөдөлгөөнт фосфор, калийг тодорхойлох Мачигины арга MNS 3298:1991 Хөрс. Шинжилгээнд дээж авахад тавигдах ерөнхий шаардлага MNS ISO 11047:2001 Хөрсний чанар. Хөрсний усан орчны хандмалд кадми, хром, кобальт, зэс, хар тугалга, мангани, никель, цайрыг тодорхойлох. Дөлний болон цахилгаан дулааны атомын шингээлтийн спектрометрийн арга
	Хүнд металлын агууламж	Түлш, тосолгооны материал болон химийн бодис, хог хаягдлаар хөрс бохирдох	Дээрх 2 цэгт	2024 он	Жилд 1 удаа	15.0	2 цэгт х 2 дээж х жилд 1 удаа х 1 жил х 15,0 Нийт 30 хүнд металлын шинжилгээ 1 дээж- 15.0 төг/	MNS 3675:1984 Хөрсний органик бодисын хэмжээг тодорхойлох лабораторийн арга MNS 5850:2008 Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
Усны хяналт шинжилгээ								
1	Усны чанар рН, ууссан	Төслийн талбай орчим	Унд ахуйн усыг хангаж	2024 он	Жилд 2	20.0		MNS (ISO) 4867:1999 Усны чанар. Дээжийг боловсруулах, хадгалах зөвлөмж

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

нийт давс (жингийн аргаар), усны ерөнхий болон хүнд металлын шинжилгээ		буй уснаас		удаа		20.0*2 удаа х 1жил НИЙТ 40.0	MNS 4586:1998 Усан орчны чанарын үзүүлэлт. Ерөнхий шаардлага MNS (ISO) 5667-14:2000 Гадаад орчны уснаас сорьц авах болон тээвэрлэх, гарын авлагын зөвлөмж MNS 13.060.50 Усны чанарын стандарт MNS 0900 : 2005 Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, түүнд тавих хяналт
орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлын 2024 оны зардлын дүн						500.0	

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

БҮЛЭГ 12. УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТАЛААР АВАХ АРГА ХЭМЖЭЭ

Хүснэгт №. 12 БОМТ-ийн хүрээнд хэрэгжүүлэх арга

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Нэгжийн өртөг мян.төг	Зардал мян.төг	Хугацаа 2024 он
1	Байгаль орчны удирдлага зохион байгуулалтын арга хэлбэрийг үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэх чиглэлээр үүрэг хариуцлагын дотоод журам тогтоож мөрдөх шинэчлэн засварлах	Далд уурхайн хүрээнд	Дотоод зохион байгуулалтаар		2024 он
2	Байгаль орчны аудит хилгэх	2 жилд тутамд 1 удаа	Дотоод зохион байгуулалтаар		2024
3	Байгаль орчныг хамгаалах, осол аваарь , гал түймэр, усны аюул мэтийн гэнэтийн ослоос урьдчилан сэргийлэх, осол гарсан тохиолдолд шуурхай хэрэгжүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах талаар жилд 2 удаа сургалт, судалгааний ажлыг мэргэжлийн байгууллага хүмүүстэй хамтран зохион байгуулах	Далд уурхайн хүрээнд	Осол эрсдэлийн менежментийн зардалд		2024он
4	Байгаль хамгаалах талаар хийсэн ажлын жил бүрийн тайланг БОАЖЯ-т хүргэн өгч байх	Аж ахуй нэгжийн хэмжээнд	Дотоод зохион байгуулалтаар		Жил бүрийн 12 сард
5	Байгаль хамгаалахад сум багийн холбогдох ажилтнуудын оролцоог идэвхижүүлэх, уулзалт зөвлөгөөг жил бүр зохион байгуулах, тэдний санал зөвлөмжийг БОМТ-нд тусгах	Үйл ажиллагааны хүрээнд	Удирдлагын түвшинд		2024 он
6	Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуйн нөхцөл сайжруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	Далд уурхайн хүрээнд	Дотоод төлөвлөлтөөр		2024 он
7	Бүх ажиллагсадыг жилд 1 удаа нарийн мэргэжлийн эмч нарт хамруулж байх	Далд уурхайн хүрээнд	-	2024 он	2024 он
8	Хөдөлмөр хамгаалал эрүүл ахуйн нөхцлийг сайжруулах сургалт зохион байгуулах, галын аюулгүй ажиллагааны талаар дүүргийн ГТТХХэлтэстэй хамтран галын аюулаас урьдчилан сэргийлэх үзүүлэх сургууль хийх	Далд уурхайн хүрээнд	Ослын сургалттай хамтран хэрэгжүүлэх		3-р улирал

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

9	ХАБЭА дүрмийн дагуу үзлэг, шалгалтыг тогтмолжуулж илэрсэн зөрчлийг тухай бүр арилгах ажлыг зохион байгуулах	Далд уурхайн хүрээнд	Дотоод зохион байгуулалтаар	Улирал бүр
10	Ажилчдыг шаардлагатай хувцас, тусгай хамгаалах, амны хаалт, малгай зэргээр хангах	Далд уурхайн хүрээнд	Дотоод зохион байгуулалтаар	Жил бүр
11	Яаралтай анхны тусламжид шаардлагатай эм тариа, багаж хэрэгсэлд зарцуулах зардал	Далд уурхайн хүрээнд	Дотоод зохион байгуулалтаар	Жилд 2 удаа
Удирдлага, зохион байгуулалтын чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний нийт зардал			- мян.төг	

**СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ЗАРАА” ХАЙЛУУР ЖОНШНЫ ОРДЫГ ДАЛД УУРХАЙН
АРГААР АШИГЛАХ ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ 2024 ОНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

**БҮЛЭГ 13. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ТҮҮНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ОРОЛЦОГЧ, СОНИРХОГЧ ТАЛУУДАД
ТАЙЛАГНАХ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭХ ХУВААРЬ**

Төсөл хэрэгжүүлэгч жил бүр Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн талаар байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад тайлан хүргүүлэх ба байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, орон нутгийн байцаагч, бүх шатны Засаг дарга, байгаль орчны төрийн бус байгууллагад тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг хагас жил тутамд хүргүүлнэ. Мөн төсөл хэрэгжиж буй нутаг дэвсгэрийн дүүргийн иргэдийн хуралд Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн талаар танилцуулгыг хагас жил тутамд хийж байх шаардлагатай болно.

Хүснэгт №. 13 БОМТ, түүний хэрэгжилтийг оролцогч, сонирхогч талуудад тайлагнах, хэлэлцүүлэх хуваарь

БОМТ, түүний хэрэгжилтийг тайлагнах, хэлэлцүүлэх оршин суугчид, оролцогч талууд	Тайлагнах, хэлэлцүүлэх хэлбэр	Мэдээний агуулга	Хугацааны тов	Тайлагнах зардал, төг	Зохион байгуулах албан тушаалтан	Зохион байгуулах газар
БОМТ-ний биелэлтийн үр дүнгийн тайланг төсөл хэрэгжиж буй Сүхбаатар аймгийн Сүхбаатар сумын ажлын хэсэгт танилцуулах	БОМТ-ний биелэлтийн тайлан боловсруулж сумын засаг захиргаанд хүргүүлнэ	Тайланг хүлээн авсан актыг хүргүүлэх	2024.11.01-нд хүргүүлэх	-	“Ананд баян тал” ХХК-ын байгаль орчны мэргэжилтэн	
Нийт			100.0 мян.төг			